

> Retouradres Postbus 20011 2500 EA Den Haag

Aan de burgemeester van de gemeente Zoeterwoude
Postbus 34
2380 AA ZOETERWOUDE

**Directie Democratie en
Burgerschap**

Turfmarkt 147
Den Haag
Postbus 20011
2500 EA Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Contactpersoon

Kenmerk

2017-0000330264

Uw kenmerk

Z17-015598-16841

Datum **25 AUG 2017**
Betreft Uw brief d.d. 19 juni 2017

Geachte mevrouw Bloemen,

Dank voor uw brief van 19 juni jl., waarin u reageert op mijn besluiten over OSV (Ondersteunende Software Verkiezingen) en waarin u digitalisering van het verkiezingsproces bepleit. Graag reageer ik op uw brief.

U schrijft dat het risico van hacking en manipulatie van de uitslagen in de verkiezingssoftware (OSV) volgens de Nederlandse Vereniging van Burgerzaken door enkele maatregelen nagenoeg kan worden uitgesloten, zeker omdat er nog altijd kan worden teruggevallen op de papieren processen-verbaal.

De Kiesraad heeft begin dit jaar het bedrijf Fox-IT gevraagd om de eventuele kwetsbaarheden van OSV te onderzoeken. Het onderzoeksrapport¹ bevestigt dat de manier waarop OSV bij eerdere verkiezingen is gebruikt, kwetsbaarheden kent. Ik doel daarbij specifiek op de bevindingen en aanbevelingen op de pagina's 34 en 35 van het rapport. Ik heb daarom besloten dat OSV niet langer op dezelfde manier bij verkiezingen kan worden gebruikt, en heb gemeenten bericht dat digitale gegevensoverdracht (tussen gemeenten en hoofdstembureaus en tussen hoofdstembureaus en Kiesraad) niet is toegestaan.

U wijst op een onderzoek van Software Improvement Group. Conclusie van dat onderzoek (uit 2011) is dat de programma's uit OSV die worden gebruikt voor de verwerking van de uitslagen, op enkele kanttekeningen na voldoen aan de bij en krachtens het Kiesbesluit gestelde eisen².

Die eisen hebben echter geen betrekking op de beveiliging van de programmatuur en de apparatuur die gebruikt worden voor OSV, noch op de manier waarop de gegevens worden overgebracht van de gemeenten naar de hoofdstembureaus en van de hoofdstembureaus naar het centraal stembureau. Zoals ik aan de Tweede Kamer heb geschreven³, is het belangrijk dat de in het Kiesbesluit neergelegde eisen periodiek worden herijkt, om na te gaan of ze nog toereikend zijn, gelet op de dreigingen die zich voordoen. Dat moet nu gebeuren met de eisen die nu in het Kiesbesluit en de onderliggende regelgeving zijn neergelegd.

¹ Zie Kamerstukken II, 2016/17, 31 142, nr. 57, blg. 801321.

² Zie Kamerstukken II, 2010/11, 32 500-VII, nr. 100, blg. 110810.

³ Zie Kamerstukken II, 2016/17, 31 142, nr. 62.

Ik deel uw analyse dat altijd kan worden teruggevallen op de papieren processen-verbaal. Precies om die reden kon dit keer geen overdracht van de stemtotalen plaatsvinden via usb-sticks, maar heb ik de hoofdstembureaus en het centraal stembureau gevraagd om de uitslagen op respectievelijk gemeente- en hoofdstembureauniveau opnieuw in te voeren in OSV, op basis van de op papier aangeleverde stemtotalen die zij van de gemeenten en hoofdstembureaus hebben ontvangen.

Om het maken van fouten te helpen voorkomen, heb ik voorwaarden gesteld aan het gebruik van rekenhulpmiddelen⁴, waaronder het zogenaamde 'vier-ogen-principe' en de voorwaarde van dubbele invoer. Maar helaas zijn die controlemechanismen niet in alle gemeenten/hoofdstembureaus (voldoende) toegepast, waardoor er verschillende fouten aan het licht kwamen. Vanwege het belang dat zo spoedig mogelijk duidelijk zou worden of er onverhoopt meer fouten waren gemaakt (de Tweede Kamer had mij ook gevraagd daarover zo snel mogelijk duidelijkheid te geven⁵), heb ik gemeenten verzocht de door hen aan de hoofdstembureaus doorgegeven uitslagen te vergelijken met de door het hoofdstembureau gebruikte uitslagen. Deze exercitie hoefde uitsluitend op lijstniveau te worden verricht en is voor gemeenten naar mijn overtuiging dan ook zeer overzichtelijk geweest. Ik zie, gelet op het voorgaande, geen reden om een vergoeding te verstrekken voor het uitvoeren van deze controle.

U pleit voor het volledig digitaliseren van het verkiezingsproces. Op dat punt verwijs ik naar het kabinetsstandpunt over het advies van de commissie Elektronisch stemmen en tellen in het stemlokaal (de commissie Van Beek)⁶.

Met uw pleidooi om de processen-verbaal van de stembureaus en de opgaven met stemtotalen van de gemeenten na vaststelling te publiceren, ben ik het eens. Ik bereid op dit moment een wijziging van de Kieswet voor die daarin voorziet. Dit bevordert de transparantie en controleerbaarheid van uitslagvaststelling. Ik heb hiertoe al eerder voorstellen gedaan, maar (onder meer) de VNG was daar toen geen voorstander van⁷.

Een afschrift van deze brief stuur ik, op haar verzoek, aan de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken van de Tweede Kamer.

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

dr. R.H.A. Plasterk

⁴ Zie Tweede circulaire Tweede Kamerverkiezing 15 maart 2017 (kenmerk 2017-0000120038).

⁵ Zie Handelingen II, 2016/17, 84, nr. 5, blz. 1.

⁶ Zie Kamerstukken II, 2013/14, 33 829, nr. 3, blz. 7.

⁷ Zie Kamerstukken II, 2011/12, 33 268, nr. 3, blz. 3.